

גדרי ברכה לבטלה

אסור להזכיר את שמו של הקב"ה סתם כך לא כפי שקבעו חכמים, והמוציא מפיו את אחד משמותיו של הקב"ה עובר על איסור מהתורה "לא תשא את שם ה' אלוקיך לשוא". וחכמים הוסיפו וגדרו שלא לברך ברכות סתם, אלא רק כפי הגדר שקבעו חכמים.

ברכה לבטלה

הגדרה: מוציא שם שמיים סתם, או ברכה שלא במקומה.

דוגמאות: אדם שבמברך ברכה אך לא אוכל לאחריה, וכן המברך על המאכל ושוב חוזר ומברך על אותו המאכל הרי זו ברכה לבטלה ולדעת הרמב"ם יש בזה איסור תורה, וכפי שמצטטו השולחן ערוך "הרי זה נושא שם שמיים לשווא והרי הוא כנשבע לשווא ואסור לענות אחריו אמן (סי' רט"ו סעיף ד).

האופנים המותרים: כשמלמד ילד לברך, מותר להזכיר את שם ה' בשביל הלימוד, ואינה ברכה לבטלה כיון שחייבים ללמד את הילדים בלימוד תורה ובקיום המצוות, וכן מותר להזכיר את הפסוקים בשעה שלומדים בהם (סי' רט"ו סעיף ג. ובמשנ"ב ס"ק יד).

ברכה שאינה צריכה

הרמב"ם מוסיף, שגם ברכה שאינה צריכה היא בכלל ברכה לבטלה, ויש ראשונים שלמדו שהאיסור בזה הוא מדברי חכמים.

הגדרת ברכה שאינה צריכה: מברך ברכה בהקשר נכון, אך אינו צריך לברכה זו כיון שפטר את המאכל בברכה אחרת.

דוגמאות: היו לפנינו שני מיני פירות מאותה הברכה, ובירך על כל אחד מהם.

וכן המברך בסעודה על מאכלים שנפטרים מחמת הסעודה.

וכן המברך על הטפל אחר שבירך על המאכל העיקרי (רטו ס"ק יח במשנ"ב. ושעה"צ יח).

גורם ברכה שאינה צריכה

כשם שאסור לברך ברכה שאינה צריכה, כך אסור לגרום שיבוא לידי כך שיזדקק לברכה שהיה יכול לפוטרה בברכה אחרת (סי' רט"ו במשנ"ב ס"ק יח).

דוגמאות: אכילה סמוכה לסעודה, אסור לאכול ממאכלים שנפטרים בברכת הלחם, בשעה שהסעודה ערוכה ומונחת לפניו, שכן גורם לברכה כפולה, אך אם הסעודה עדיין לא ערוכה, או שיש הפרש זמן בין אכילתו לתחילת הסעודה, אין קשר בין האכילות והברכות ומותר. וכן אם יש עניין באכילה קודם הסעודה, כגון שהאכילה פותחת את התאבון לאכילה, אז זה נחשב ברכה הצריכה, כיון שיש עניין באכילה קודם הסעודה (סי' רט"ו ס"ק יח. וכן במשנ"ב בסי' ע"ו ס"ק ב).

דוחה אכילה מסויימת לאחר ברכת המזון כדי להתחייב בברכה חדשה, הרי זו ברכה שאינה צריכה, שהיה יכול לפטור את האכילה בסעודה ולמה סתם הוסיף ברכה, אך אם יש עניין שאכילה זו תהיה לאחר הסעודה דווקא, מותר (כ"ל).

גדרי ברכה לבטלה

האם מותר לדחות את האכילה לאחר הסעודה כדי להרבות בברכות: השל"ה כותב שבשבת מי שחסר לו ברכות להשלמת מאה ברכות שחייב אדם לברך בכל יום, יכול לגרום ברכה שאינה צריכה (השל"ה - מובא במג"א בסי' רט"ו, ו. וכ"פ בחזון עובדיה ברכות עמ' ח. וכ"פ שו"ע הרב סי' רמט קונטרס אחרון סק"ד).

אך מדברי המשנה ברורה נראה שאין לגרום ברכה שאינה צריכה לצורך השלמת מאה ברכות (רט"ו ס"ק יח. ועיין בשיטתו בספר וזאת הברכה בירור הלכה כט).

ברך על מאכל בזמן איסור

מי שבירך על מאכל וקודם שאכל נזכר שאסור לו לאכול את המאכל, השאלה האם עדיף לעבור על האיסור האכילה, או לגרום לברכה לבטלה:

ביום צום – מי שטעה ובירך על מאכל בצום, נכון יותר לא לאכול, ויש אומרים שטיעם את האוכל בלשונו ויפלוט (עיין בפסקי תשובות סי' תקס"ח ב).

לפני קידוש לפני הבדלה - עיין בסי' רע"א סעיף ה.

בין בשר לחלב – מי שבירך על מאכל חלבי וקודם שאכל נזכר שלא חלפו שש שעות מאז שסיים לאכול בשר, הסכמת הרבה מן הפוסקים שאם חלפה שעה מסיום אכילת הבשר ופיו נקי, יאכל מעט אך לא ימשיך באכילתו (פסקי תשובה סי' רטו אות יז).

התיקון לברכה לבטלה

טעה ובירך ברכה לבטלה, יאמר מיד ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, שבזה משבח את הקב"ה.

ואם נזכר שזו ברכה לבטלה מיד לאחר שאמר ברוך אתה ה', ימשיך ויסיים, למדני חוקיד, שזה פסוק שלם בתהילים (סי' רו סעיף ו).